А. Р. Дуб,

к. е. н., доцент, старший науковий співробітник,

ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України"

ORCID ID: 0000-0001-6377-1556

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.92

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СТРУКТУРНИХ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ ЄС)

A. Dub,

PhD in Economics, Associate professor, Senior Research Fellow,

State Institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine"

MECHANISMS OF FINANCING SMART SPECIALIZATION (ON THE EXAMPLE OF EUROPEAN STRUCTURAL AND INVESTMENT FUNDS)

Висвітлено напрями діяльності європейських структурних та інвестиційних фондів. Розкрито тематичні напрями смарт-спеціалізації регіонів Європейського Союзу, на реалізацію яких європейські структурні та інвестиційні фонди виділяли кошти. Охарактеризовано інструменти фінансової підтримки програм та проєктів європейськими структурними та інвестиційними фондами. Акцентовано увагу на сприянні малому та середньому бізнесу і підтримці досліджень та інновацій як ключових напрямів соціально-економічного розвитку регіонів ЄС. Проведено аналіз обсягів фінансування смарт-спеціалізації в розрізі тематичних напрямів та європейських структурних та інвестиційних фондів. Критично оцінено ефективність використання регіонами ЄС коштів, скерованих на реалізацію стратегій смарт-спеціалізації, шляхом визначення рівня досягнення поставлених цілей. Розглянуто можливості отримання фінансової підтримки для впровадження стратегій смарт-спеціалізації регіонів України.

The purpose of the article is to identify opportunities for financing smart specialization of the regions of Ukraine through the analysis of the experience of financial support of strategies and programs of smart specialization of EU regions by European structural and investment funds during 2014—2020.

Methodology. The theoretical basis of the study are fundamental principles of economics and the scientific researches of Ukrainian scientists. For the analysis we used the database of the European Commission on the activities of the European Structural and Investment Funds. During the research we used the following methods: analytical (to analyze the volume and sources of funding for smart specialization strategies and programs); comparison (to compare the financial instruments of the European Structural and Investment Funds to finance smart specialization strategies); graphic (for visualization of study results).

Results. The study highlights the activities of three European structural and investment funds that provide financial support for the implementation of smart specialization strategies of regions in European regions: European Regional Development Fund, European Agricultural Fund for Rural Development and European Maritime and Fisheries Fund. We have described the financial instruments of the European Structural and Investment Funds to support smart specialization programs and projects. Emphasis is placed on promoting small and medium-sized businesses and supporting research and innovation as key areas of socio-economic development of EU regions. We analyzed the amount of funding for smart specialization in terms of thematic areas and in terms of European structural and investment funds. The effectiveness of the use by EU regions of funds aimed at implementing smart specialization strategies by determining the level of achievement of the set goals has been critically assessed.

Value (originality). Given the experience of providing financial support for smart specialization of European structural and investment funds, we considered possible sources of funding for smart specialization strategies of the regions of Ukraine. To increase the efficiency of the use of funds and responsibility for the implementation of projects, we recommend the use of financial instruments, such as repayable assistance provided by the European Structural and Investment Funds.

Ключові слова: смарт-спеціалізація, європейські структурні та інвестиційні фонди, грант, поворотна допомога, інновації.

Key words: smart specialization, European structural and investment funds, grant, repayable assistance, innovations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для реалізації заходів, скерованих на соціально-економічний розвиток як окремих країн світу чи їх адміністративно-територіальних одиниць, так і міжрегіо-

нальної співпраці, потрібні чималі обсяги фінансових ресурсів. Однак державна та регіональна влада переважної більшості країн не спроможна самотужки виділити бюджетні кошти в обсязі, достатньому для піднесення

соціальної та економічної сфер. Приватний бізнес у свою чергу швидше інвестує в галузі економіки, які дають вищий прибуток за меншого рівня ризику, ніж у інноваційні високоризикові проекти. Тому для збалансування соціально-економічного розвитку країн світу та зменшення нерівності між ними створені наднаціональні інституції, які за певних умов надають державам фінансову допомогу на формування і розвиток тої чи іншої галузі економіки. У Європейському Союзі такими інституціями є європейські структурні та інвестиційні фонди (European Structural And Investment Funds).

Враховуючи, що однією із базових складових соціально-економічного розвитку України до 2027 року повинна стати смарт-спеціалізація регіонів, вивчення досвід її фінансової підтримки в Європейському Союзі упродовж 2014—2020 років є актуальним та своєчасним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різноманітні аспекти смарт-спеціалізації регіонів розглядають у своїх працях вітчизняні та зарубіжні дослідники. Зокрема О. Березина [1] вивчає вплив реалізації стратегій смарт-спеціалізації на добробут домогосподарств, Я. Бжуска та Я. Пика [2] зосереджуються на методологічних засадах розвитку екосистеми регіону на інноваційній основі, Т. Косенкова [3] аналізує потреби і бар'єри малих і середніх підприємств у впровадженні інновацій, Х. Патицька [4] акцентує увагу на необхідних вихідних умовах розробки стратегії смарт-спеціалізації регіону і т. д. Проте механізми фінансування стратегій смарт-спеціалізації регіонів залишаються недостатньо висвітленими у вітчизняній науковій літературі.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідити та проаналізувати механізми фінансової підтримки смарт-спеціалізації регіонів європейськими структурними та інвестиційними фондами, виявити можливості їх застосування в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В ЄС функціонує п'ять структурних та інвестиційних фондів (далі — ЄСІФ), діяльність яких здійснюється за єдиними правилами і з чіткою прив'язкою до стратегії "Європа 2020" на період 2014—2020 років. Зокрема [5]:

- Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) (European Regional Development Fund), діяльність якого спрямована на зміцнення економічної і соціальної згуртованості в Європейському Союзі шляхом виправлення дисбалансу між його регіонами;

- Європейський соціальний фонд (ЄСФ) (European Social Fund), який підтримує проекти, пов'язані з працевлаштуванням в межах усього ЄС, та інвестує в людський капітал Європи (працівників, молодь та всіх, хто шукає роботу);

- Фонд згуртування (ФЗ) (Cohesion Fund), який скеровує свою діяльність на зменшення економічної та соціальної нерівності та сприяння сталому розвитку держав — членів, валовий національний дохід на одного жителя яких становить менше 90% від середнього показника в ЄС (на період 2014—2020 років такими країнами визначено Болгарію, Хорватію, Кіпр, Чехію, Естонію, Грецію, Угорщину, Латвію, Литву, Мальту, Польщу, Португалію, Румунію, Словаччину та Словенію);

- Європейський сільськогосподарський фонд з розвитку сільських районів (ЄСФРСР) (European Agricultural Fund For Rural Development), метою діяльності якого є фінансова підтримка стратегій та проектів розвитку сільських територій в ключі реалізації спільної сільськогосподарської політики ЄС;

- Європейський фонд морського і рибного господарства (ЄФМРГ) (European Maritime And Fisheries Fund), який концентрує свою діяльність на допомозі рибалкам у впровадженні провідних практик рибаль-

ства, а прибережним громадам — у диверсифікації своєї економіки та покращенні якості життя на європейських узбережжях.

Попри те, що кожен фонд фінансує специфічні чітко визначені в правових документах, які регулюють саме його діяльність, програми та проекти, функціонування усіх ЄСІФ скерована на досягнення трьох головних взаємо підсилюючих стратегічних цілей, які має на меті досягнути ЄС до 2020 року (відповідно до програмного періоду 2014—2020 років стратегії "Європа 2020"): 1) розумний розвиток, який базується на зростанні економіки, заснованої на знаннях та інноваціях; 2) сталий розвиток, який забезпечує більш ефективне використання ресурсів та конкурентоспроможність; 3) всеохоплюючий розвиток, в основі якого закладено розвиток економіки з високим рівнем зайнятості, що забезпечує соціальну та територіальну згуртованість [6].

Характерною особливістю підтримки соціально-економічного розвитку регіонів ЄС європейськими структурними та інвестиційними фондами у 2014—2020 роках є акцент на інноваційній складовій розвитку регіонів та країн, а також підвищенню їх конкурентоспроможності [7]. Тому пріоритети в отриманні фінансової допомоги від ЄСІФ мали регіони та країни, в яких було розроблено стратегії смарт-спеціалізації. Саме стратегії смарт-спеціалізації є своєрідним дороговказом, який визначає, як регіони планують рухатись у конкурентному середовищі в напрямі розвитку економіки, а відтак, і соціальної сфери через створення унікальних продуктів, в основі яких лежить поєднання унікальних галузевих ресурсів і структур з відповідною базою знань. Реалізація стратегій смарт-спеціалізації повинна забезпечити регіонам можливість диверсифікувати свою економіку, створити нові робочі місця та вищу додану вартість.

У межах трьох зазначених стратегічних цілей ЄСІФ виділяють кошти за 11 тематичними напрямками (ТН), а також, окрім них, на фінансування додаткової підтримки найбільш віддаленим та малонаселеним регіонам у Франції (Французька Гвіана) та Португалії (Азорські острови, Мадейра); підтримки припинених програм, які фінансувалися ЄСФРСР у 2007—2013 роках (кошти отримували деякі сільські території Італії, Іспанії, Португалії, Угорщини, Латвії, Литви, Польщі, Кіпру, Чехії, Ірландії, Словенії); проекти, які фінансувалися за механізмом приєднання в рамках політики добросусідства і розширення (для країн-кандидатів: Туреччина, Албанія, Чорногорія, Сербія та Республіка Північна Македонія, та країн-потенційних кандидатів: Боснія і Герцеговина, Косово); мультитематичні проекти; технічна допомога [6].

Фінансова підтримка реалізації стратегій смарт-спеціалізації регіонів лежать, головним чином, в площині стратегічної цілі "розумний розвиток" програмного періоду 2014—2020 років стратегії "Європа 2020", який включає три тематичні напрями: ТН-1 — посилення досліджень, технологічного розвитку та інновацій; ТН-2 — розширення доступу до інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), їх використання та властивостей; ТН-3 — підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу, сільськогосподарського сектору (для ЄСФРСР) та сектора рибного господарства та аквакультури (для ЄФМРГ).

Основу фінансової підтримки реалізації стратегій та програм смарт-спеціалізації регіонів ЄС забезпечують три ЄСІФ: Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський сільськогосподарський фонд з розвитку сільських районів, Європейський фонд морського і рибного господарства.

Проекти — залежно від сфери їх реалізації та функціонального спрямування відповідного ЄСІФ — могли отримувати фінансову допомогу як лише від одного з європейських структурних чи інвестиційних фондів, так і одночасно від декількох.

Інструментами фінансової підтримки ЄСІФ регіональних та міжрегіональних програм і проєктів є: гранти, поворотна допомога, інвестиції в акціонерний капітал, квазі-акціонерні інвестиції, призи (виплати за перемогу в конкурсах проєктів), позики (ставка за якими є нижчою, ніж за банківськими позиками, а термін погашення — довший, ніж за банківськими позиками), гарантії та інші інструменти розподілу ризику [9]. Проте найпопулярнішими і найбільш застосовуваними серед них є гранти і поворотна допомога (repayable assistance).

Гранти і поворотна допомога мають багато спільного, оскільки регулюються одними і тими ж положеннями і правилами. Відмінність між ними полягає у тому, що поворотна допомога здебільшого (але не завжди) передбачає повернення отриманих за програмою чи проєктом коштів, а гранти, які за своєю природою є дарунком, мають безоплатний характер. Однак поворотна допомога відрізняється і від класичної позики тим, що є менш жорсткою і більш лабільною щодо часу повернення отриманих коштів та їх обсягу.

Проєкти, на реалізацію яких може надаватись поворотна допомога, — це проєкти, для яких неможливо заздалегідь визначити в угоді про надання фінансової підтримки можливість поєднання грантів та позик, що обумовлено специфікою їх реалізації. Вони можуть включати [10]:

- проєкти з непередбачуваним результатом: поворотну допомогу, надану ЄСІФ, потрібно буде повернути лише у випадку успіху проєкту. У разі невдачі — не передбачається погашення або погашається лише частина коштів; або

- проєкти з вимірними цілями: поворотну допомогу, отриману від ЄСІФ, доведеться повернути у випадку, якщо очікувані цілі проєкту чи бажані результати (що виходять за рамки конкретних результатів проєкту, але безпосередньо пов'язані з ним) не були досягнуті; або

- проєкти, реалізація яких приносять прибуток, але які можуть понад це забезпечити ще якісь додаткові результати: підтримка таких проєктів європейськими структурними та інвестиційними фондами передбачає повернення коштів поворотної допомоги, проте частина коштів може бути перетворена на безповоротну допомогу, за умови досягнення певних показників ефективності, і реінвестована на зазначені в проєктній документації цілі. Невизначеність ступеня досягнення таких показників ефективності перед початком реалізації проєкту не дозволяє застосувати поєднання грантів та позик на етапі його розробки.

Формами надання грантів і поворотної допомоги виступають: відшкодування дійсно понесених та підтверджених витрат; фінансування стандартного (загальноприйнятого) розміру одиничних витрат; одноразова грошова сума, що не перевищує 100 тис. євро; фінансування з фіксованою ставкою, що визначається шляхом застосування відсотка до однієї або декількох визначених категорій витрат.

Правила, які регулюють діяльність відповідного ЄСІФ, можуть обмежувати форми грантів або поворотної допомоги, виходячи із специфіки окремих проєктів.

Всі операції, які здійснюються в рамках реалізації проєкту, що фінансується ЄСІФ, повинні бути документально підтвердженими (товарними накладними, або бухгалтерськими документами, що мають рівнозначну доказову цінність, або загальноприйнятою практикою розрахунків витрат). Така доказова база є підставою освоєння коштів, отриманих від ЄСІФ.

Варто також відзначити, що ЄСІФ надають фінансову допомогу на умовах співфінансування. Питома вага коштів ЄСІФ у загальній сумі проєкту залежить від специфіки діяльності відповідного фонду, сфери реалізації проєкту, а також категорії, до якої віднесено регіон. Наприклад, максимальна частка коштів ЄФРР у за-

гальній сумі проєктів коливається в межах 50—85%, залежно від категорії регіону (слабо розвинуті (ВВП на душу населення яких становить менше 75% від середнього ВВП ЄС-27), перехідні (ВВП на душу населення яких становить 75—90% від середнього ВВП ЄС-27), більш розвинуті в напрямі політики згуртованості і розвитку сільських районів (ВВП на душу населення яких — понад 90% від середнього ВВП ЄС-27); ЄФМРГ — 75%; ЄСФРСП — 53—85%. Однак за певних умов (специфіка проєкту або регіону) верхня межа участі ЄСІФ може бути збільшена.

На досягнення усіх стратегічних цілей "Європа 2020" (розумний розвиток, сталий розвиток, всеохоплюючий розвиток) у 2014—2020 роках заплановано освоїти через фінансування регіональних та міжрегіональних програм та проєктів 643,3 млрд євро, з яких 71,7% (або 461,2 млрд євро) становлять кошти ЄСІФ, а решту — кошти країн та регіонів — членів ЄС, а також приватних інвесторів. Із загального обсягу запланованих коштів чверть зарезервована на реалізацію національних на регіональних стратегій смарт-спеціалізації. Упродовж 2014—2019 років регіонами ЄС в ключі реалізації стратегій смарт-спеціалізації було освоєно 82,6% із загального (ЄСІФ та інших джерел) обсягу коштів, запланованих на фінансування тематичних напрямів стратегічної цілі "розумний розвиток" (або 134,5 млрд євро зі 162,8 млрд євро запланованих). Однак, на кінець 2019 року лише 47,7% освоєних коштів були документально підтвердженими і прийнятими Європейською комісією, яка здійснює керівництво ЄСІФ, до зарахування.

Частка коштів, які виділялися Європейським фондом регіонального розвитку, Європейським сільськогосподарським фондом з розвитку сільських районів, Європейським фондом морського і рибного господарства на фінансування цілей смарт-спеціалізації, в загальному обсязі фінансування ними усіх тематичних напрямів стратегії "Європа 2020" становить від майже третини (31,6%) в ЄСФРСП до майже половини (47,0%) — в ЄФМРГ (рис. 1).

У розрізі тематичних напрямів фінансової підтримки стратегій та програм смарт-спеціалізації регіонів ЄС кошти ЄСІФ скеровувались не однаково, що зумовлено специфікою напрямів їх діяльності. Так, половина коштів ЄФРР на підтримку стратегій смарт-спеціалізації призначена для фінансування наукових досліджень та інновацій (50,0% або 37,6 млрд євро), трохи більше третини — на підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу (35,1% або 26,5 млрд євро), а решта — на розширення доступу до ІКТ (14,9% або 11,2 млрд євро). У той же час практично усі кошти ЄСФРСП (89,7% або 28,3 млрд євро із 31,5 млрд євро) і усі кошти ЄФМРГ (100,0% або 2,7 млрд євро), які призначені для підтримки стратегій та програм смарт-спеціалізації, скеровувались для посилення конкурентоспроможності малого і середнього підприємництва (у сільському та рибному господарстві відповідно) (рис. 2).

Варто відзначити, що співфінансування одного з ключових елементів смарт-спеціалізації — досліджень та інновацій — за рахунок коштів ЄСІФ відбувається переважно, починаючи з етапу їх впровадження та поширення у практичну діяльність. Базові ж наукові дослідження і розробки (на етапі до початку впровадження у практику) фінансуються, головним чином, за кошти національних науково-дослідних програм, кошти наукових установ та освітніх закладів, а також за підтримки інших програм з фінансування науки та інновацій (наприклад, Горизонт 2020) [11].

За обсягом фінансової підтримки регіонів ЄС усіма п'ятьма ЄСІФ тематичні напрями смарт-спеціалізації займали провідні позиції. Так, ТН-3 — "підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу" займав 1 місце з-посеред 14 тематичних напрямів (11 тематичних напрямів стратегії "Європа 2020", а також до-

Рис. 1. Обсяги коштів європейських структурних та інвестиційних фондів на фінансування смарт-спеціалізації регіонів ЄС у 2014–2020 роках

Джерело: складено автором за даними Європейської комісії про використання коштів Європейських структурних та інвестиційних фондів [8].

даткова підтримка найбільш віддалених та малонаселених регіонів, підтримка припинених програм ЄСФРСР, які фінансувались у 2007–2013 роках, технічна допомога), ТН-1 — "посилення досліджень, технологічного розвитку та інновацій" — 6 місце (і це при тому, що його фінансування забезпечував головним чином лише ЄФРР), ТН-2 — "розширення доступу до інформаційно-комунікаційних технологій" — 10 місце. Якщо ж врахувати співфінансування з інших джерел (від національних та регіональних урядів, приватних інвесторів), то ТН-1 у загальному заліку за обсягами фінансування займав 4 позицію з-поміж усіх тематичних напрямів (позиції двох інших тематичних напрямів смарт розвитку — незмінні).

Рис. 2. Структура фінансової підтримки смарт-спеціалізації регіонів ЄС європейськими структурними та інвестиційними фондами, %

Джерело: складено автором за даними Європейської комісії про використання коштів Європейських структурних та інвестиційних фондів [8].

Найбільший обсяг коштів від європейських структурних та інвестиційних фондів на впровадження стратегій смарт-спеціалізації у 2014–2019 роках серед 27 країн-членів ЄС було виділено Польщі (19,3 млрд євро), Італії (14,1 млрд євро) та Іспанії (13,1 млрд євро). Ці обсяги коштів відповідали середній частці співфінансування ЄСІФ у загальному обсязі коштів на реалізацію пріоритетів стратегій смарт-спеціалізації вказаних країн, яка становила 79%, 50% і 67% відповідно. Відмінність в частках співфінансування зумовлена розвиненістю регіонів, в яких реалізувались проекти, та специфікою самих проектів.

Однак в Європейській комісії вказують на те, що порівнювати країни за обсягом отриманого фінансування від ЄСІФ — не зовсім адекватно, оскільки [12]:

— форма та інтенсивність підтримки можуть сильно відрізнятися залежно від регіону чи країни (наприклад, у межах Польщі наявні слабо розвинуті і більш розвинуті регіони, що обумовлює диференціацію обсягів фінансової підтримки ЄФРР. Подібна ситуація має місце і в інших країнах-членах ЄС, однак кількість таких регіонів може суттєво відрізнятися між країнами);

— у деяких країнах грантове фінансування може сягати 80% і більше загального обсягу фінансування, у той час як в інших країнах пропонується лише позикове фінансування, виходячи з можливостей залучення інших джерел фінансування;

— національне або регіональне економічне середовище, в якому реалізуються проекти, можуть сильно відрізнятися між собою, що зумовлює відмінність у витратах на послуги та матеріали, необхідні для реалізації проекту, залежно від регіону чи країни і т. п.

Індикатором, який дозволяє оцінити ефективність фінансової підтримки європейськими структурними та інвестиційними фондами пріоритетів стратегій смарт-спеціалізації регіонів, є відсоток досягнення результату цілей, на які виділялись кошти. Аналіз показав, що до 2020 року рівень реалізації лише окремих цілей тематичних напрямів смарт-спеціалізації сягав 50% і більше від закладених у планах показників. Серед них можна виділити: підтримка стартапів (58% від запланованої кількості); охоплення населення покращеними медичними послугами (52%); підтримка фермерів щодо участі в групах виробників (36%); підтримка молодих фермерів через розробку плану розвитку бізнесу чи здійснення інвестиції (60%). За окремими цілями простежувалось багаторазове перевищення очікуваних результатів, наприклад, зміна в обсягах перших продажів невиробничих організацій (2,5 рази — у грошовому вираженні, 21,7 разів — у фізичних одиницях). Проте більшість поставлених цілей було зrealізовано менше, ніж на 50% від запланованого обсягу (табл. 1). Це може бути свідченням невисокої ефективності використання коштів ЄСІФ, які скеровувались на реалізацію стратегій смарт-спеціалізації регіонів ЄС. Навіть якщо врахувати часовий лаг, доволі примарною виглядає перспектива досягнути до 2023 року хоча б 75% виконання запланованих показників за більшістю цілями, закладеними у стратегіях та програмах смарт-спеціалізації регіонів ЄС. Підтвердженням такої гіпотези є, наприклад, Польща, яка отримала найбільший обсяг фінансування на реалізацію цілей стратегій смарт-спеціалізації своїх регіонів, але за рівнем досягнення багатьох з них не дотягує до середньоєвропейського значення.

Відповідно до проекту "Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року" основою соціально-економічного розвитку регіонів України має стати їх смарт-спеціалізація [14]. Аналіз європейського досвіду впровадження смарт-спеціалізації регіонів показав, що для цього потрібні чималі кошти. Однак регіони України, на відміну від регіонів країн-членів ЄС, не зможуть отримати фінансову підтримку від європейських структурних та інвестиційних фондів на реалізацію цілей смарт-спеціалізації, оскільки останні фінансують лише регіони-члени ЄС.

Проектом "Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року" визначено, що одним із основних джерел фінансових ресурсів підтримки розвитку регіонів повинен стати Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), не менше третини коштів якого (приблизно 3,5 млрд грн у рік) спрямовуватимуться на програми регіонального розвитку. Проте ми вважаємо, що доцільно відійти від практики надання безповоротного фінансування, яку застосовував ДФРР у попередніх роках, підтримуючи проекти регіонального розвитку. Для підвищення ефективності використання коштів та відповідальності за реалізацію проектів варто зосередити увагу на застосуванні інструментів, на кшталт, поворотної допомоги, який використовують ЄСІФ, з обов'язковим співфінансуванням з місцевих бюджетів (у т. ч. обласних) та коштів приватних інвесторів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, регіони ЄС мають доступ до значних обсягів фінансових ресурсів для підтримки економічного і соціального розвитку на засадах смарт-спеціалізації. Підходи та інструменти фінансування цілей смарт-спеціалізації регіонів ЄС європейськими структурними та інвестиційними фондами диференційовані залежно від рівня розвиненості регіону та від специфіки проектів. Однак аналіз досягнення поставлених цілей засвідчив невисокий рівень ефективності використання коштів європейських структурних та інвестиційних фондів, що скеровувались на підтримку смарт-спеціалізації.

Джерелом фінансування смарт-спеціалізації регіонів України має стати Державний фонд регіонального розвитку та кошти місцевих бюджетів і приватних інвесторів, оскільки отримати фінансування від ЄСІФ Україна не зможе, бо не є членом ЄС. Кошти ДФРР для реалізації смарт-спеціалізації регіонів України доцільно виділяти на поворотній основі.

Таблиця 1. Рівень досягнення деяких цілей стратегій та програм смарт-спеціалізації, які отримували фінансову підтримку європейських структурних та інвестиційних фондів, у % до планових показників

Ціль	Плановий показник	Одиниці виміру планового показника	Відсоток реалізації (до планового показника)
Збільшити обсяги перших продажів невиробничих організацій	253523	тонн	21,7 рази
Збільшити обсяги перших продажів невиробничих організацій	453,5	тис. євро	2,5 рази
Підтримка молодих фермерів через розробку плану розвитку бізнесу чи здійснення інвестиції (кількість)	177709	молоді фермери	60
Підтримка стартапів	159927	підприємств	58
Підтримка фермерів щодо участі в групах виробників	56483	фермери	56
Забезпечити покращені медичні послуги населенню	53373126	осіб	52
Дослідження, інновації: збільшити кількість підприємств, які підтримують впровадження нової продукції на ринку	27813	підприємств	42
Дослідження, інновації: збільшити кількість дослідників, що працюють в установах з покращеною дослідницькою інфраструктурою	92388	еквівалент повної зайнятості	40
Підтримка фермерських господарств у напрямі співпраці з місцевими ринками і / або в межах коротких ланцюжків поставок	25295	фермери	38
Дослідження, інновації: збільшити кількість підприємств, що співпрацюють з науково-дослідними установами	59374	підприємств	33
Забезпечити домогосподарствам доступ до швидкісних широкосмугових електронних мереж (кількість)	10095498	домогосподарств	30
Забезпечити надання консультаційної підтримки фермерам	1192680	фермери	28
Підтримка робочих місць в галузі рибальства	27183	еквівалент повної зайнятості	24
Дослідження, інновації: збільшити кількість підприємств, які виготовляють нові продукти	62235	підприємств	23
Підтримка процесів співпраці	14049	процеси	21
Збільшити обсяги виробництва у галузі рибальства	209062	тонн	20
Дослідження, інновації: збільшити кількість нових дослідників в установах, які отримують підтримку	28609	еквівалент повної зайнятості	19
Збільшити частку сільського населення, що потенційно отримає користь від нових або покращених ІКТ-послуг або інфраструктури, через доступ до широкосмугових ІКТ	13,2	відсотки	17
Дослідження, інновації: збільшити обсяг приватних інвестицій для підтримки інноваційних та науково-дослідних проектів	14,1	млрд євро	15
Створити нові робочі місця в секторі аквакультури	3505	еквівалент повної зайнятості	14

Джерело: складено автором за даними Європейської комісії про використання коштів Європейських структурних та інвестиційних фондів [13].

Література:

- Березіна О.Ю. Смарт-спеціалізація для покращення умов життя домогосподарств: європейський досвід. Економіка і організація управління. 2018. № 4 (32). С. 35—46. URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/6573> (дата звернення: 20.02.2020).
- Brzoska J., Pyka J. Rozwoj ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku [w:] J. Pyka(red) Nowoczesność przemysłu i usług — nowe wyzwania. TNOiK. Katowice, 2012.
- Косенкова Т.В. Перспективи розвитку смарт-спеціалізації у Харківській області. Соціальна економіка. 2017. Випуск 53 (1). С. 76—80. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/9778> (дата звернення: 20.02.2020).
- Патицька Х.О. Стратегія смарт-спеціалізації в контексті забезпечення конкурентоспроможності регіону: теоретичний аспект. Ефективна економіка. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7399> (дата звернення: 20.02.2020).
- European structural and investment funds. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_en (дата звернення: 04.03.2020).
- European structural and investment funds 2014—2020: official texts and commentaries. URL: Режим досту-

пу: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/blue_book/blueguide_en.pdf (дата звернення: 04.03.2020).

7. Industrial transition. No regions left behind. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/brochures/2019/industrial-transition-no-regions-left-behind (дата звернення: 05.03.2020).

8. ESIF 2014-2020 Finance Implementation Details. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/2014-2020/ESIF-2014-2020-Finance-Implementation-Details/99js-gm52/data> (дата звернення: 18.03.2020).

9. Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1083/2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1587644031411&uri=CELEX:32013R1303> (дата звернення: 04.03.2020).

10. European Structural and Investment Funds. Guidance for Member States on Definition and use of repayable assistance in comparison to financial instruments and grants. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/guidelines/2015/guidance-for-member-states-on-definition-and-use-of-repayable-assistance-in-comparison-to-financial-instruments-and-grants (дата звернення: 08.04.2020).

11. Doussineau M., Arregui-Pabollet E., Harrap N., Merida F. Drawing funding and financing scenarios for effective implementation of Smart specialisation strategies, JRC Technical report. 2018. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/funding-scenarios> (дата звернення: 25.09.2019).

12. ESI Funds Open Data Platform. Frequently Asked Questions. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/faq/about_open_data/#25 (дата звернення: 17.04.2020).

13. ESIF 2014-2020 Achievement Details. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/2014-2020/ESIF-2014-2020-Achievement-Details/aesb-873i> (дата звернення: 17.04.2020).

14. Проект постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року". URL: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/> (дата звернення: 28.04.2020).

References:

1. Berezina, O. Yu. (2018), "Smart specialization to improve the living conditions of households: the European experience", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 4 (32), pp. 35—46, available at: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/6573> (Accessed 20 Feb 2020).

2. Brzoska, J. Pyka, J. (2012), Development of the innovation ecosystem in the Region in the perspective of 2020. Modernity of industry and services — new challenges.

3. Kosenkova, T. V. (2017), "Prospects for the development of smart specialization in the Kharkiv region", *Sotsial'na ekonomika*, vol. 53 (1), pp. 76—80, available at: <https://periodicals.karazin.ua/soceconom/article/view/9778> (Accessed 20 Feb 2020).

4. Patyts'ka, Kh. O. (2019), "Strategy of smart specialization in the context of ensuring the competitiveness of

the region: a theoretical aspect", *Efektivna ekonomika*, vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7399> (Accessed 20 Feb 2020).

5. The official site of European Commission (2020), "European structural and investment funds", available at: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_en (Accessed 4 Mar 2020).

6. The official site of European Commission (2020), "European structural and investment funds 2014-2020: official texts and commentaries", available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/blue_book/blueguide_en.pdf (Accessed 4 Mar 2020).

7. The official site of European Commission (2020), "Industrial transition. No regions left behind", available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/brochures/2019/industrial-transition-no-regions-left-behind (Accessed 5 Mar 2020).

8. The official site of European Commission (2020), "ESIF 2014—2020 Finance Implementation Details", available at: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/2014-2020/ESIF-2014-2020-Finance-Implementation-Details/99js-gm52/data> (Accessed 18 Mar 2020).

9. Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1083/2006, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1587644031411&uri=CELEX:32013R1303> (Accessed 4 Mar 2020).

10. The official site of European Commission (2020), "European Structural and Investment Funds. Guidance for Member States on Definition and use of repayable assistance in comparison to financial instruments and grants", available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/guidelines/2015/guidance-for-member-states-on-definition-and-use-of-repayable-assistance-in-comparison-to-financial-instruments-and-grants (Accessed 8 Apr 2020).

11. Doussineau, M. Arregui-Pabollet, E. Harrap, N. Merida, F. (2018), Drawing funding and financing scenarios for effective implementation of Smart specialisation strategies, JRC Technical report, available at: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/funding-scenarios> (Accessed 25 Sep 2019).

12. The official site of European Commission (2020), "ESI Funds Open Data Platform. Frequently Asked Questions", available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/faq/about_open_data/#25 (Accessed 17 Apr 2020).

13. The official site of European Commission (2020), "ESIF 2014—2020 Achievement Details", available at: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/2014-2020/ESIF-2014-2020-Achievement-Details/aesb-873i> (Accessed 17 Apr 2020).

14. The official site of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), "Draft Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the State Strategy for Regional Development until 2027", available at: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/> (Accessed 28 Apr 2020).

Стаття надійшла до редакції 06.05.2020 р.